

Justyna Wilk, Bartosz Bartniczak, Beata Bal-Domańska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

OCENA REALIZACJI KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W WOJEWÓDZTWACH W ZAKRESIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO

Streszczenie: Celem artykułu jest ocena sytuacji województw oraz ich postępów na drodze do rozwoju zrównoważonego w zakresie włączenia społecznego. Badaniem objęto okres po akcesji Polski w struktury Unii Europejskiej (2004-2011). Ocenę zachodzących tendencji umożliwiło wykorzystanie analizy wskaźnikowej oraz miernika syntetycznego. Analizę taksonomiczną prowadzono dla lat 2006 i 2011. W konstrukcji miernika zastosowano metody porządkowania liniowego i podejście uwzględniające wspólny wzorzec rozwoju. Obserwowane tendencje można uznać za pozytywne. Wszystkie województwa przesunęły się w kierunku wzorca, chociaż tempo zachodzących zmian było zróżnicowane. Jednocześnie zmniejszeniu ulegają dysproporcje terytorialne. Mimo dokonanego postępu, sytuacja w kraju nadal wymaga poprawy. Wśród największych wyzwań, z którymi borykają się polskie województwa, można wskazać duże dysproporcje dochodowe, problem bezrobocia długotrwałego, wysoki odsetek ludności zagrożonej ubóstwem oraz słabą pozycję osób niepełnosprawnych na rynku pracy.

Słowa kluczowe: włączenie społeczne, zrównoważony rozwój, miernik syntetyczny, porządkowanie liniowe.

1. Włączenie społeczne w koncepcji zrównoważonego rozwoju

Istotną barierę rozwoju społeczno-gospodarczego stanowi problem ubóstwa i wykluczenia społecznego. Przeciwdziałanie procesowi pauperyzacji i niwelowanie nierówności społecznych stanowi integralny element rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*) i jego cech, tj. samopodtrzymywania (stwarzania rezerw i bodźców dla dalszego rozwoju), trwałości (stałego utrzymywania rozwoju – działania długofalowe) i zrównoważenia (utrzymania właściwych proporcji w gospodarowaniu zasobami) (por. [Borys (red.) 2005]).

Zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, przyjętą w Deklaracji w sprawie środowiska i rozwoju na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r., „wszystkie państwa i wszyscy ludzie powinni współpracować w zasadniczym zadaniu wykorzenienia ubóstwa, jako niezbędnego wymogu zrównoważonego rozwoju, aby zmniejszyć różnice w poziomie życia i dążyć do zaspokojenia potrzeb większości ludzi na świecie”.

Z tego względu jednym z siedmiu kluczowych wyzwań przyjętych w Strategii zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej jest włączenie społeczne (*social inclusion*) [Review of the EU... 2006]. Koncepcja zrównoważonego rozwoju zakłada stworzenie społeczeństwa opartego na integracji społecznej, uwzględniającego solidarność między pokoleniami oraz w ramach pokoleń, a także zapewnienie dobrobytu społecznego (por. [Rogall 2010, s. 305-306; Borys 2006, s. 392-394]). Proces włączenia społecznego obejmuje wiele powiązanych ze sobą zjawisk, takich jak:

- poprawa poziomu i jakości życia, w tym kondycji finansowej i warunków bytowych społeczeństwa,
- zmniejszenie nierówności społecznych, wynikających z marginalizacji (np. osób starszych) i ubóstwa (np. rodzin wielodzietnych) niektórych grup społecznych,
- poprawa kondycji rynku pracy i jego dostępności, w tym zwiększenie udziału kobiet oraz osób niepełnosprawnych w grupie pracującej, a także ułatwienie zatrudnienia osobom rozpoczynającym pracę oraz osobom starszym,
- zabezpieczenie socjalne osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, a także umożliwienie im samodzielnego funkcjonowania,
- zapewnienie wysokiego poziomu spójności terytorialnej i integracji społecznej.

Idea włączenia społecznego stanowi zatem zespół czynników, które zachodzą jednocześnie, przyczyniają się do postępowania (lub regresu) procesu rozwoju zrównoważonego, stanowiąc jego integralną część. W Polsce obserwuje się jednak znaczne różnicowania regionalne w tym zakresie, pod względem zarówno poziomu, kierunku, jak i tempa zachodzących zmian. Celem artykułu jest referencyjna ocena sytuacji województw oraz ich postępów na drodze do rozwoju zrównoważonego w zakresie włączenia społecznego. Badaniem objęto okres obecności Polski w strukturach UE.

2. Problemy definiowania włączenia społecznego i wstępna analiza wskaźnikowa

Pomiar, jak również ocena sytuacji województw w zakresie włączenia społecznego jest zadaniem trudnym i złożonym, ponieważ powinna ona uwzględniać przesłanki zarówno obiektywne (np. poziom dochodów, dostęp do rynku pracy), jak i subiektywne (np. poczucie integracji społecznej doświadczane przez różne grupy społeczne, poziom zadowolenia z życia, realizacji postawionych celów). Wiele czynników determinujących proces włączenia społecznego ma charakter jakościowy i nieporównywalny, dlatego nie uwzględniono ich w niniejszej pracy. Prowadzona analiza ma charakter ilościowy i bazuje na danych udostępnianych przez statystykę publiczną.

Ocena postępów województw na drodze do zrównoważonego rozwoju wymagała określenia zestawu cech diagnostycznych, które pozwolą zdefiniować zjawisko włączenia społecznego i tendencje w tym zakresie. Określając zakres przedmiotowy, wzięto pod uwagę aspekty, które zostały wskazane w Strategii zrównoważonego

rozwoju UE oraz dokumentach krajowych, w tym m.in. Krajowej strategii rozwoju regionalnego i Strategii rozwoju kapitału społecznego.

Opisując kategorię włączenia społecznego, skoncentrowano się na odniesieniu do sytuacji finansowej, materialnej, zawodowej, mieszkaniowej i społecznej mieszkańców województw. Wybór zmiennych był podyktowany wartością merytoryczną i przydatnością w opisie zjawisk na poziomie regionalnym, a także spełnianiem kryterium porównywalności i mierzalności. Wytypowano następujący zestaw cech diagnostycznych:

1. DOCH – przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwie domowym (zł) – świadczy o kondycji finansowej i sytuacji materialnej społeczeństwa, pomaga zdiagnozować problem nierówności w dochodach.

2. MIESZ – przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m²) – świadczy o warunkach bytowych i standardzie życia ludności.

3. DODAT – liczba wypłaconych dodatków mieszkaniowych ogółem na 1000 mieszkańców (szt.) – określa sytuację finansową i materialną społeczeństwa.

4. ŚROD – udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem (%) – pozwala monitorować podatność na ryzyko zagrożenia ubóstwem i wykluczenia społecznego.

5. UBÓST – wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych (%) – obrazuje zasięg ubóstwa i poziom zróżnicowania dochodów.

6. SPOŁ – przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym pobierających świadczenia z ubezpieczeń społecznych i świadczeń pozostałych do przeciętnej liczby osób w gospodarstwie domowym – odnosi się do osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł dochodu, określa sytuację zawodową i poziom zamożności społeczeństwa.

7. PRAC – udział osób w wieku 18-59 lat będących członkami gospodarstw domowych bez osób pracujących w ogólnej liczbie członków gospodarstw domowych w tej grupie wieku (%) – obrazuje sytuację materialną i zawodową społeczeństwa oraz możliwość wystąpienia zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego.

8. BEZR – długotrwale bezrobotni (powyżej 12 miesięcy) w bezrobotnych zarejestrowanych ogółem (%) – obrazuje możliwości wystąpienia i przewidywaną skalę zjawiska wykluczenia społecznego, marginalizacji i ubóstwa, wskazuje występowanie problemów regionalnego rynku pracy (np. niewystarczającą chłonność rynku).

9. KOBİ – bezrobotne zarejestrowane kobiety na 100 osób w wieku produkcyjnym (mężczyźni: 18-64, kobiety: 18-59 lat) (%) – opisuje sytuację kobiet na rynku pracy, sygnalizuje problem wystąpienia ubóstwa i wykluczenia tej grupy społecznej.

10. ABSO – udział absolwentów wśród bezrobotnych zarejestrowanych (%) – sygnalizuje problemy regionalnego rynku pracy (np. rozbieżności popytowo-podażowe).

11. NIEP – wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata (%) – pozwala określić występowanie problemu wykluczenia społecznego i ubóstwa wśród osób niepełnosprawnych, zdolnych do podjęcia pracy.

Warto przyrzeć się kształtowaniu wartości tych wskaźników w całym badanym okresie (zob. tab. 1). W przypadku większości przyjętych zmiennych pożądany jest spadek wartości (destymulanta). Z kolei za pozytywny należałoby uznać wzrost realnych wartości dochodu rozporządzalnego i zwiększenie przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę oraz udziału osób niepełnosprawnych w rynku pracy (stymulanta).

Tabela 1. Wartości wybranych statystyk opisowych w latach 2004-2011

Skrócona nazwa zmiennej	Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
DOCH*	Polska	706,34	716,79	778,14	846,28	913,91	940,12	980,86	980,03
	Min	557,48	577,43	594,02	628,02	678,73	689,10	726,93	730,62
	Max	903,37	886,27	979,93	1104,48	1173,77	1222,12	1326,14	1318,14
MIESZ	Polska	22,9	23,2	23,5	23,8	24,2	24,6	24,7	<i>b.d.</i>
	Min	20,6	20,8	21,1	21,4	21,8	22,1	22,0	<i>b.d.</i>
	Max	24,2	24,4	24,8	25,2	25,8	26,4	26,7	<i>b.d.</i>
DODAT	Polska	258,3	240,4	222,2	186,6	148,8	130,5	131,3	125,8
	Min	132,3	122,2	112,4	95,5	78,7	69,5	69,1	64,7
	Max	422,9	375,8	330,0	283,5	235,3	209,2	219,5	216,1
ŚROD	Polska	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	9,6	9,1	8,7	8,1
	Min	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	6,7	5,9	5,7	5,2
	Max	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	15,4	15,2	14,3	13,2
UBÓST	Polska	<i>b.d.</i>	20,6	19,1	17,3	16,9	17,1	17,6	17,7
	Min	<i>b.d.</i>	14,5	14,1	11,8	12,4	11,0	12,4	12,8
	Max	<i>b.d.</i>	28,1	28,0	26,2	27,6	27,9	30,7	31,3
SPOŁ	Polska	<i>b.d.</i>	0,28	0,28	0,28	0,28	0,28	0,28	0,28
	Min	<i>b.d.</i>	0,25	0,25	0,23	0,24	0,26	0,25	0,24
	Max	<i>b.d.</i>	0,31	0,33	0,31	0,33	0,32	0,31	0,31
PRAC	Polska	15,3	14,5	13,2	11,6	10,1	10,2	10,4	10,1
	Min	11,7	11,5	9,1	8,8	7,3	7,4	7,6	7,6
	Max	19,7	18,7	18,4	16,6	15,4	13,9	13,7	13,7
BEZR	Polska	52,2	50,2	49,3	45,1	34,0	25,8	29,1	34,6
	Min	47,3	45,1	42,3	37,3	26,5	18,5	23,6	27,1
	Max	56,0	54,3	53,9	50,2	43,2	33,6	37,4	41,6

Tabela 1, cd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
KOBI	Polska	6,5	6,1	5,3	4,1	3,4	3,9	4,1	4,3
	Min	5,1	4,8	4,2	3,3	2,4	3,0	3,2	3,5
	Max	9,5	8,8	7,9	6,3	5,4	6,1	5,9	6,2
ABS0	Polska	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	5,5
	Min	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	3,8
	Max	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	8,0
NIEP	Polska	17,4	17,7	17,3	18,3	19,6	20,0	20,4	20,7
	Min	10,8	11,3	8,3	10,6	13,5	12,2	14,4	15,2
	Max	27,4	25,8	26,7	26,1	26,5	30,1	29,1	26,9

* wartości w cenach stałych z 2004 r.; „*b.d.*” – brak danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W okresie obecności Polski w UE zaobserwowano następujące tendencje. Dochód dyspozycyjny wykazywał w Polsce realny wzrost do 2010 r. W okresie prosperity przyrost wynosił ok. 8% rocznie, po tym czasie uległ znacznemu obniżeniu. Dodatni przyrost dotyczył wszystkich województw. Najwyższe wartości we wszystkich latach i największy przyrost (ponad 400,00 zł) odnotowano w województwie mazowieckim. Powyżej średniej krajowej rokrocznie znajdowały się także województwa dolnośląskie i pomorskie. Natomiast najniższe wartości w całym okresie i najmniejszy przyrost (ponad połowę niższy niż w województwie mazowieckim) wystąpił w podkarpackim. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę uległa niewielkiemu zwiększeniu w rozpatrywanym okresie. Najniższe wartości wskaźnika odnotowano w województwach warmińsko-mazurskim i kujawsko-pomorskim, najwyższe w mazowieckim i opolskim. Zróżnicowanie terytorialne pod tym względem było jednak niewielkie.

Zapotrzebowanie na dopłaty do kosztów utrzymania w postaci dodatków mieszkaniowych w większości województw zmniejszało się rokrocznie, ale dysproporcje regionalne były znaczne we wszystkich latach. Najmniejszą liczbę dodatków mieszkaniowych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców w każdym roku wypłacono w województwie małopolskim, największą w warmińsko-mazurskim (oprócz 2008 r.). We wszystkich latach znacznie niższe od średniej krajowej wartości wskaźnika odnotowano także w województwach mazowieckim, podkarpackim i świętokrzyskim.

Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem zmniejszył się w 2011 r. o ok. 1,5 pkt proc. w stosunku do 2008 r., co można uznać za dosyć duży spadek. Międzywojewódzkie zróżnicowanie wartości wskaźnika było relatywnie wysokie. Najmniejsze zapotrzebowanie na tego rodzaju świadczenia występowało w województwie śląskim. Znacznie poniżej średniej krajowej znajdowały się także województwa małopolskie,

opolskie i wielkopolskie. Najtrudniejsza sytuacja dotyczyła województwa warmińsko-mazurskiego, w którym około jedno na osiem gospodarstw domowych wymagało takiego wsparcia.

Odsetek osób zagrożonych ubóstwem relatywnym zmniejszał się do 2008 r., potem nastąpił wzrost wartości wskaźnika. Najtrudniejsza sytuacja cechowała województwo lubelskie, które od 2007 r. notuje najwyższe wartości wskaźnika, w którym w ostatnich latach 1/3 mieszkańców była zagrożona ubóstwem. W 2011 r. wysokie wartości wskaźnika odnotowano także w województwach świętokrzyskim i lubuskim, w których 1 na 4 mieszkańców znajduje się w bardzo trudnej sytuacji materialnej. Poniżej średniej krajowej we wszystkich latach znajdowało się jedynie województwo mazowieckie. Na przełomie badanych lat znacznie pogłębiły się dysproporcje międzywojewódzkie w tym zakresie.

Wskaźnik obrazujący przeciętną liczbę osób w gospodarstwie domowym pobierających świadczenia z ubezpieczeń społecznych i świadczeń pozostałych w relacji do przeciętnej liczby osób w gospodarstwie domowym w skali kraju utrzymywał się na stałym poziomie. Nie występowały znaczne dysproporcje terytorialne, choć poziom zróżnicowania ulegał niewielkiemu zwiększeniu z roku na rok. Najniższe wartości wskaźnika obserwowano w mazowieckim i wielkopolskim, najwyższe dotyczyły województw Polski wschodniej i województwa lubuskiego.

Największy udział osób w wieku 18-59 lat będących członkami gospodarstw domowych bez osób pracujących w prawie całym okresie dotyczył województwa zachodniopomorskiego. W skali kraju do 2007 r. następował spadek wartości wskaźnika, w późniejszym okresie przyjmował on podobne wartości (ok. 10%). Następował roczny spadek wartości maksymalnej, co oznacza, że sytuacja województw zamykających ranking poprawiła się. Poniżej średniej krajowej w całym okresie znajdowały się województwa mazowieckie, małopolskie i wielkopolskie. Zróżnicowanie wartości wskaźnika w ujęciu terytorialnym było relatywnie niskie.

Odsetek osób długotrwale bezrobotnych ulegał zmniejszeniu do 2009 r., potem nastąpił wzrost wartości wskaźnika. Największy spadek w 2011 r. w stosunku do 2004 r. dotyczył województwa pomorskiego, najmniejszy podlaskiego. Najtrudniejsza sytuacja cechowała województwa mazowieckie i podkarpackie, w których w 2011 r. dwie na pięć osób bezrobotnych pozostawały bez pracy dłużej niż rok. Sporo poniżej średniej krajowej w całym okresie plasowały się województwa lubuskie, wielkopolskie, dolnośląskie i opolskie. Znacznie wzrosło także zróżnicowanie terytorialne, choć nadal jest relatywnie niskie.

Poziom bezrobocia wśród kobiet zmniejszał się do 2008 r. w skali kraju, potem nastąpił wzrost wartości wskaźnika. Najtrudniejsza sytuacja w całym okresie dotyczyła warmińsko-mazurskiego. Znacznie powyżej średniej krajowej znajdowały się także województwa kujawsko-pomorskie, świętokrzyskie i zachodniopomorskie. Najmniejszy poziom bezrobocia kobiet odnotowano do 2007 r. w małopolskim, a po tym okresie w śląskim. Terytorialne zróżnicowanie wartości wskaźnika pozostaje na umiarkowanym poziomie.

Udział bezrobotnych absolwentów w bezrobotnych ogółem w 2011 r. wykazywał umiarkowany poziom zróżnicowania regionalnego. Najtrudniejsza sytuacja cechowała województwo małopolskie, w którym co 12 bezrobotny jest absolwentem, natomiast najmniejszy odsetek odnotowano w zachodniopomorskim (niespełna 4,0%). Wartości wskaźnika nieprzekraczające 5,0% dotyczyły także dolnośląskiego, lubuskiego, łódzkiego, mazowieckiego i warmińsko-mazurskiego.

Poziom zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych zwiększył się na przełomie badanych lat o ok. 3 pkt proc., ale nadal jest relatywnie niski. W 2011 r. co piąta osoba niepełnosprawna w kraju wykonywała pracę zawodową. W poszczególnych województwach nie zaobserwowano jednoznacznej tendencji wzrostowej lub spadkowej wartości wskaźnika. Do 2009 r. najmniejszy odsetek pracujących niepełnosprawnych odnotowano w zachodniopomorskim, potem w dolnośląskim. W 2011 r. najwyższe wartości wskaźnika uzyskało łódzkie, w którym więcej niż co czwarta osoba niepełnosprawna znalazła zatrudnienie. Wysoki odsetek odnotowano także w świętokrzyskim i lubuskim.

3. Pomiar postępów w kierunku zrównoważonego rozwoju w aspekcie włączenia społecznego

W ocenie zróżnicowania terytorialnego i postępów województw w kierunku wyznaczonym przez idee rozwoju zrównoważonego posłużono się miernikiem syntetycznym. Zastosowano metody porządkowania liniowego z formułą wzorcową¹. Analizę prowadzono w ujęciu przestrzenno-czasowym.

W okresie obecności Polski w UE można wyodrębnić dwa podokresy. Pierwszy okres, tj. 2004-2007 – a szczególnie lata 2006-2007 – można określić jako prosperity gospodarki polskiej. Natomiast w kolejnych latach Polska zaczęła odczuwać skutki światowego kryzysu finansowego i gospodarczego w postaci wyhamowania krajowego wzrostu gospodarczego. Znalazło to odzwierciedlenie w zmianie wartości wskaźników (zob. tab. 1). Z tego względu badaniem objęto 2006 i 2011 r.

Przyjęto podejście uwzględniające wspólny wzorzec rozwoju dla obu wytypowanych lat². Takie ujęcie ma na celu uporządkowanie jednostek terytorialnych pod względem przyjętego kryterium, a także porównanie i ocenę zmian dokonujących się w czasie, tj. przybliżania lub oddalania się od wzorca. Umożliwia zatem nie tylko określenie, w jakiej odległości województwo znajduje się od wzorca, czy ustalenie jego sytuacji na tle pozostałych województw, ale także zbadanie kierunku (postęp lub regres) i tempa zachodzących przemian na drodze do rozwoju zrównoważonego.

¹ Metody porządkowania liniowego stanowią jedną z podstawowych grup metod analizy rozwoju regionalnego (zob. np. [Grabiński, Wydymus i Zeliaś 1989, s. 90-96; Nowak 1990, s. 85-91; Strahl 2006, s. 160-190; Jaworska 2011, s. 29-45]).

² Takie podejście w analizie przestrzenno-czasowej zaproponowano m.in. w pracy [Walesiak 2006, s. 65]; a w ocenie zrównoważonego rozwoju w pracy [Bal-Domańska i Wilk 2011, s. 302].

Ze względu na przyjęte okresy badawcze spośród potencjalnych cech diagnostycznych (zob. tab. 1) wyeliminowano te, dla których występuje luka informacyjna, tj. zmienne „Udział absolwentów (do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki) wśród bezrobotnych” ze względu na brak danych dla lat 2004-2010, a także „Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem” (brak danych dla lat 2004-2007).

W następnym kroku dokonano formalnej weryfikacji zmiennych z wykorzystaniem klasycznego współczynnika zmienności. Ze względu na bardzo niski poziom zróżnicowania z dalszej analizy wyeliminowano zmienne „przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę” oraz „przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym pobierających świadczenia z ubezpieczeń społecznych i świadczeń pozostałych w relacji do przeciętnej liczby osób w gospodarstwie domowym”. W przypadku tych zmiennych współczynnik zmienności przyjmował wartości na poziomie znacznie niższym niż 10% w całym okresie objętym badaniem, co oznacza, że sytuacja województw w tym zakresie była wyrównana. Finalny zestaw cech diagnostycznych prezentuje tab. 2.

Tabela 2. Zestaw zmiennych uwzględniony w konstrukcji miernika syntetycznego

Skrócona nazwa zmiennej	Definicja	Charakter	Wartość wzorca	Wartość anty-wzorca
DOCH	Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwie domowym – w cenach stałych z 2004 r. (zł)	stymulanta	1326,14	557,48
DODAT	Liczba wypłaconych dodatków mieszkaniowych ogółem w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (szt.)	destymulanta	64,7	422,9
UBÓST	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych (%)	destymulanta	11,0*	31,1*
PRAC	Udział osób w wieku 18-59 lat będących członkami gospodarstw domowych bez osób pracujących w ogólnej liczbie członków gospodarstw domowych w tej grupie wieku (%)	destymulanta	7,3	19,3
BEZR	Długotrwale bezrobotni (powyżej 12 miesięcy) w grupie bezrobotnych zarejestrowanych ogółem (%)	destymulanta	18,5	56,0
KOBI	Bezrobotne zarejestrowane kobiety na 100 osób w wieku produkcyjnym (mężczyźni: 18-64, kobiety: 18-59 lat) (%)	destymulanta	2,4	9,5
NIEP	Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lat (%)	stymulanta	30,1	8,3

* wyznaczono na podstawie danych za okres 2005-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Następnie przystąpiono do wyznaczenia wartości syntetycznego miernika rozwoju (SMR), którego konstrukcja obejmowała następujące etapy:

1. Określenie preferencji zmiennych (zob. tab. 2). Idea zrównoważonego rozwoju sugeruje, że wszystkie zmienne powinny uznać się za nominanty, ponieważ zarówno zbyt wysoki, jak i zbyt niski poziom i tempo rozwoju zjawiska można uznać za sytuację niepożądaną. Jednak ze względu na trudności w określeniu wartości nominalnej (optymalnej) przyjęto, że zmienne będą klasyfikowane jako stymulanty lub destymulanty.

2. Wyznaczenie współrzędnych obiektu-wzorca (zob. tab. 2). Punktem odniesienia był empiryczny, górny wzorzec rozwoju. Za najkorzystniejsze przyjęto wartości maksymalne dla stymulant i minimalne dla destymulant, osiągnięte w okresie 2004-2011 (zob. tab. 1). Nie oznacza to jednak, że wartości te są optymalne. Wyznaczają one najbardziej korzystny, realnie osiągnięty poziom. Może się zdarzyć, że wciąż są one dużo niższe niż wartości pożądane (docelowe). W takich przypadkach wartości syntetycznego miernika rozwoju (SMR), wyznaczone w pkt 6, będą wskazywały bliższą pozycję względem wzorca, niż wynikałoby to z sytuacji optymalnej.

3. Normalizacja wartości zmiennych, z wykorzystaniem formuły unitaryzacji zerowanej, którą przeprowadzono dla obu badanych lat łącznie. Pozwala ona zachować zróżnicowaną zmienność, co jest istotne w badaniach porównawczych. Po normalizacji wartości zmiennych są unormowane w przedziale $[0, 1]$.

4. Ujednoczenie charakteru zmiennych. Dokonano zamiany destymulant na stymulanty przez odjęcie ich wartości od jedności.

5. Ustalenie dystansu każdego obiektu (województwa) do obiektu-wzorca z wykorzystaniem odległości euklidesowej.

6. Obliczenie wartości syntetycznej miary rozwoju dla każdego województwa w obu latach z wykorzystaniem metody Hellwiga (1968).

7. Przedział wartości SMR podzielono na klasy, określając kryteria oceny sytuacji województw. Ze względu na sposób wyznaczania wartości wzorcowych (pkt 2) przyjęto następujący schemat interpretacji wyników:

- wartości SMR w przedziale $(0,8; 1,0]$ – sytuacja relatywnie dobra,
- wartości SMR w przedziale $(0,6; 0,8]$ – sytuacja umiarkowana,
- wartości SMR w przedziale $(0,4; 0,6]$ – sytuacja niepokojąca,
- wartości SMR w przedziale $(0,2; 0,4]$ – sytuacja trudna,
- wartości SMR w przedziale $[0,0; 0,2]$ – sytuacja alarmująca.

4. Ocena postępów województw w kierunku zrównoważonego rozwoju w aspekcie włączenia społecznego

Wartości miernika syntetycznego wyznaczone dla województw w 2006 i 2011 r. oraz obliczone na ich podstawie lokaty zawiera tab. 3.

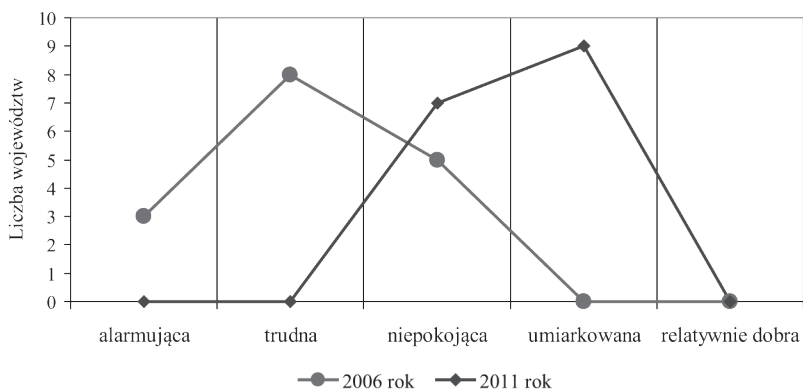
W 2006 r. miernik syntetyczny przyjmował wartości z przedziału $[0,155; 0,476]$. Większość województw cechowała co najmniej trudna sytuacja w zakresie włącze-

Tabela 3. Wartości SMR i lokaty* województw w 2006 i 2011 r.

Województwo	Rok				Zmiana SMR	Zmiana lokaty
	2006		2011			
	SMR	lokata	SMR	lokata		
Dolnośląskie	0,340	8	0,604	9	0,265	-1
Kujawsko-pomorskie	0,195	14	0,518	13	0,323	1
Lubelskie	0,308	12	0,438	16	0,129	-4
Lubuskie	0,314	11	0,568	10	0,255	1
Łódzkie	0,349	6	0,645	5	0,297	1
Małopolskie	0,476	1	0,633	6	0,158	-5
Mazowieckie	0,453	2	0,676	1	0,223	1
Opolskie	0,420	4	0,669	2	0,248	2
Podkarpackie	0,315	10	0,483	14	0,168	-4
Podlaskie	0,402	5	0,618	8	0,216	-3
Pomorskie	0,345	7	0,664	4	0,319	3
Śląskie	0,329	9	0,619	7	0,290	2
Świętokrzyskie	0,269	13	0,533	11	0,264	2
Warmińsko-mazurskie	0,155	16	0,448	15	0,293	1
Wielkopolskie	0,423	3	0,667	3	0,244	0
Zachodniopomorskie	0,174	15	0,521	12	0,346	3

* 1 – lokata najkorzystniejsza, 16 – lokata najmniej korzystna

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Rys. 1. Liczebność klas województw według syntetycznych ocen ich sytuacji w 2006 i 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tab. 3.

nia społecznego (rys. 1). Do najsłabszej grupy można zaliczyć województwa zlokalizowane w północnej części kraju, w tym województwa kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie i warmińsko-mazurskie. W pozostałych województwach sytuacja również nie była zadowalająca.

W 2011 r. sytuacja wszystkich województw uległa poprawie, o czym świadczy wzrost mediany, wartości minimalnej i maksymalnej SMR (zob. tab. 4). Równocześnie zmniejszeniu uległy dysproporcje regionalne (współczynnik zmienności osiągnął wartość o połowę niższą niż w 2006 r.), co można uznać za pozytywny kierunek zmian.

Tabela 4. Podstawowe statystyki opisowe dla SMR w 2006 i 2011 r.

Wyszczególnienie	Rok	
	2006	2011
Mediana	0,334	0,611
Minimum	0,155	0,438
Maksimum	0,476	0,676
Klasyczny współczynnik zmienności (%)	28,09	13,54
Współczynnik korelacji liniowej Pearsona [-1, 1]	0,77	

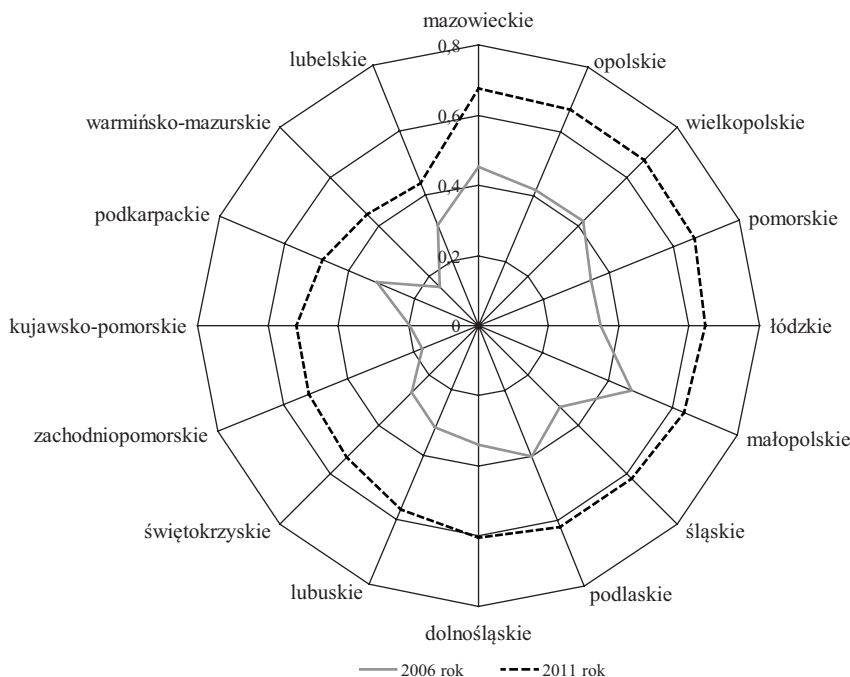
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tab. 3.

Uporządkowanie województw zmieniło się w 2011 r. w stosunku do 2006 r., co wskazuje na zróżnicowane tempo zmian (por. tab. 3). Województwa zamykające ranking w 2006 r. dokonały przeskoku o dwie klasy w górę w 2011 r. Znaczny przyrost wartości SMR odnotowano także w województwach pomorskim, łódzkim i śląskim (zob. rys. 2). Najmniejszy przyrost wykazały natomiast województwa zlokalizowane w południowo-wschodniej części kraju, tj. podkarpackie, małopolskie i lubelskie. Skutkowało to znacznym spadkiem ich lokat względem pozostałych jednostek; województwo małopolskie straciło miano lidera.

Sytuacji żadnego z województw nie można jeszcze określić jako relatywnie dobrej, nawet mazowieckiego, które zajmuje pierwsze miejsce w rankingu. Większość województw została zaliczona do klasy o umiarkowanym poziomie zjawiska. Województwo mazowieckie wyróżnia się na tle tej grupy najwyższym relatywnym poziomem dochodu rozporządzalnego, wysokim udziałem gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy zarobkowej i relatywnie niskim poziomem bezrobocia wśród kobiet. Problemy, z jakimi borykają się województwa tej grupy, dotyczą przede wszystkim bezrobocia długotrwałego oraz słabego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w rynku pracy.

Znacznie bardziej niepokojąca jest natomiast sytuacja województw Polski południowo-wschodniej, a także północnej (bez pomorskiego). Oprócz wskazanych wyżej problemów społecznych dochodzą także problemy natury finansowo-byto-

wej, tj. relatywnie niski poziom dochodów rozporządzalnych i wysoki odsetek osób zagrożonych ubóstwem.

Rys. 2. Wartości SMR województw w 2006 i 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z tab. 3.

5. Podsumowanie

Zrównoważony rozwój jest procesem długotrwałym i złożonym. Wymaga podejmowania wielu działań mających na celu poprawę jakości życia i zapewnienie dobrobytu społecznego przez osiągnięcie ładu społeczno-gospodarczo-środowiskowego. Nieodłącznym elementem rozwoju zrównoważonego jest idea włączenia społecznego. Jej realizacja stanowi dla Polski duże wyzwanie, dlatego niezbędny jest monitoring efektów podejmowanych działań.

W artykule przedstawiono diagnozę sytuacji województw w zakresie włączenia społecznego. Badaniem objęto okres obecności Polski w strukturach UE. Ocenę zachodzących tendencji umożliwiło wykorzystanie analizy wskaźnikowej oraz miernika syntetycznego. Wartości miernika wyznaczono dla 2006 i 2011 r. W jego konstrukcji zastosowano metody porządkowania liniowego i podejście uwzględniające wspólny wzorzec rozwoju dla całego okresu badawczego (2004-2011).

Tendencje obserwowane na przełomie badanych lat można uznać za pozytywne. Żadne z województw nie wykazało regresu, wszystkie przesunęły się w kierunku wzorca, ale tempo zachodzących zmian było zróżnicowane. Zmniejszeniu uległy także dysproporcje terytorialne. Mimo dokonanego postępu sytuacja nadal wymaga poprawy. Wśród największych wyzwań, z którymi borykają się polskie województwa, można wskazać duże dysproporcje dochodowe, problem bezrobocia długotrwałego, wysoki odsetek ludności zagrożonej ubóstwem oraz słabą pozycję osób niepełnosprawnych na rynku pracy.

Literatura

- Bal-Domańska B., Wilk J., *Gospodarcze aspekty zrównoważonego rozwoju województw – wielowymiarowa analiza porównawcza*, „Przegląd Statystyczny” 2011, nr 3-4, tom 58.
- Borys T. (red.), *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005.
- Borys T. (red.), *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Jelenia Góra-Białystok 2006.
- Deklaracja w sprawie środowiska i rozwoju*, ONZ, Rio de Janeiro 1992.
- Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A., *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, PWN, Warszawa 1989.
- Hellwig Z., *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny” 1968, nr 4.
- Jaworska R., *Analiza zrównoważonego rozwoju województwa łódzkiego na tle Polski*, [w:] M. Jewczak, A. Żółtaszek (red.), *Ekonometria przestrzenna i regionalne analizy ekonomiczne*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.
- Nowak E., *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa 1990.
- Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy*, Rada Unii Europejskiej, Bruksela 2006.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wyd. Zysk i S-ka, Poznań 2010.
- Strahl D. (red.), *Metody oceny rozwoju regionalnego*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Walesiak M., *Uogólniona miara odległości w statystycznej analizie wielowymiarowej*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006.

ASSESSMENT OF IMPLEMENTING SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT IN REGIONS (NUTS 2) REGARDING SOCIAL INCLUSION

Summary: The objective of the paper is to assess the situation of Polish regions (NUTS 2) and their progress in sustainable development regarding social inclusion. The study covers the period after Poland's accession to the European Union (2004-2011). The implementation of ratio analysis and synthetic measure facilitated an evaluation of occurring tendencies. Tax-

onomic analysis was performed for the years 2006 and 2011. Linear arrangement methods and a common development pattern were applied in constructing the measure. The observed tendencies may be assessed as positive. All regions made progress towards the pattern even though the rate of occurring transformations was diversified. At the same time territorial disparities became smaller. Despite the recorded progress the situation in the country still requires to be improved. Among the most significant challenges encountered by Polish regions there are extensive income distribution inequalities, long-term unemployment, high percentage of population threatened with poverty and low participation of the disabled in the labour market.

Keywords: social inclusion, sustainable development, synthetic measure, linear arrangement.